

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان در زیست‌پذیری محیط روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان جیرفت)

ناصر شفیع‌ی ثابت^{۱*}، فاطمه کریمی مارزی^۲

۱. دانشیار گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران

۲. کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳

اطلاعات مقاله چکیده

از آنجاکه مشارکت اجتماعی مقدمه‌ای لازم برای دست‌یابی به زیست‌پذیری روستایی است، امروزه، سنجش آن در حوزه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای سکونتگاه‌های روستایی بسیار مورد توجه قرار گرفته است. زیست‌پذیری شامل ابعاد مختلفی است که بهبود هر بعد برای دست‌یابی به سکونتگاه زیست‌پذیر ضروری است. در این راستا، مشارکت اجتماعی روستاییان، نقش بنیادینی در بالا بردن سطح زیست‌پذیری در سکونتگاه‌های روستایی دارد. پژوهش حاضر به روش کمی و توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر ابزار پرسشنامه در ۳۰ روستا و ۴۰۰ خانوار نمونه تصادفی از طریق فرمول کوکران محاسبه شد؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS و مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شد. نتایج پژوهش آشکار ساخت، بر مبنای ضرایب استاندارد شده از میان شاخص‌های مشارکت اجتماعی روستاییان، شاخص مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و عمومی با ضریب تأثیر ۰/۲۴۳ و شاخص مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی با ضریب ۰/۲۲۳ و شاخص مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه با ضریب ۰/۲۰۱ بیشترین میزان تأثیرات را بر سطح زیست‌پذیری محیط روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت را دارند. افزون بر این، یافته‌های مدل ارتباطی پژوهش نشان داد برآزش ضرایب مسیر مشارکت اجتماعی به میزان ۰/۶۵ بر زیست‌پذیری محیط روستایی تأثیر داشته است. براین مبنای یافته‌ها آشکار ساخت، ضرایب مسیر متغیرها دارای برآزش مطلوب است و میان شاخص‌های مشارکت اجتماعی و زیست‌پذیری محیط روستایی رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد. همچنین، یافته‌های این پژوهش نمایانگر آن است که با وجود تأثیر مثبت شاخص‌های مشارکت اجتماعی بر زیست‌پذیری محیط روستایی، مشارکت روستاییان در بهبود شاخص‌های زیست‌پذیری روستایی همچنان در سطح پایین ارزیابی می‌شوند به گونه‌ای که با وجود بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی هنوز روستاییان در ناحیه مورد مطالعه از همه ظرفیت‌ها برای مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی بهره نمی‌گیرند؛ بنابراین، می‌توان با ارائه آموزش‌ها و آگاهی بخشی شفاف در زمینه توسعه فعالیت‌ها و برنامه‌های گوناگون روستایی و جلب اعتماد اجتماعی زمینه را برای مشارکت بیش‌ازپیش آنان در این گونه برنامه‌ها و در راستای بهبود شاخص‌های زیست‌پذیری روستایی فراهم آورد.

دوره ۴، شماره ۱۱، بهار ۱۴۰۲

صفحه ۱۸-۳۵

DOR: 20.1001.1.27173747.1402.4.11.2.4

کلیدواژه‌ها: مشارکت، زیست‌محیطی، مدل‌سازی معادلات ساختاری، استان کرمان

مقدمه

امروزه، توسعه روستایی و قابل زیست کردن سکونتگاه‌ها به‌مثابه یک رویکرد بنیادین مورد توجه قرار گرفته است (قراگوزلو و شوقی، ۱۳۹۷: ۳۵۳). چراکه با زیست‌پذیری نواحی روستایی می‌توان به توسعه روستایی و تحقق پایداری دست پیدا کرد (Gough, 2015: 147). از این رو، زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی به کمک عواملی همچون؛ قابلیت دسترسی، برابری، ثبات اجتماعی، رفاه و مشارکت شکل گرفته و گسترش می‌یابد؛ زیرا زیست‌پذیری روستاها به میزان دسترسی روستاییان به زیرساخت‌ها، همانند حمل‌ونقل، ارتباطات، آب آشامیدنی، بهداشت، غذا، هوای پاک و سالم، مسکن مناسب، فضای سبز و پارک‌ها، تنوع فرهنگی، آموزش و خدمات بستگی دارد (Hu et al., 2021: 65). که کیفیت زندگی ساکنان را افزایش می‌دهد (Aulia, 2016: 336). «رابرت کوآن» زیست‌پذیری را به یک سیستم مکان که در آن به سلامت اجتماعی، کالبدی و روانی همه ساکنانش توجه شده است، دانسته و بر این عقیده است که این کیفیت درباره فضاهای مکان مطلوب که غنای فرهنگی را انعکاس می‌دهد، است و اصول کلیدی که به این مفهوم استحکام می‌بخشد شامل؛ عدالت، شأن، تفرج، مشارکت و قدرت بخشیدن است (Goa & Vena, 2021: 89).

بر این بنیان، زیست‌پذیری هنگامی در سکونتگاه‌های روستایی تحقق پیدا می‌کند که تغییراتی در شرایط زندگی روستاییان از لحاظ فردی و اجتماعی ایجاد شود (Liu, 2017: 99)؛ زیرا ناحیه‌ای که به لحاظ زیست‌محیطی و اجتماعی در سطح پایداری قرار نداشته باشد از لحاظ زیست‌پذیری در رتبه پایینی قرار خواهد گرفت (Wijijayanti et al., 2020: 5). بنابراین، برای دستیابی به زیست‌پذیری و پی‌آیند آن بهبود سکونتگاه‌های روستایی، مشارکت اجتماعی روستاییان امری ضروری تلقی می‌شود (Gobayan & Hakobian, 2005: 14). مشارکت اجتماعی شرط موفقیت هر برنامه و رهیافت کلان اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بشمار می‌رود که علت آن گستردگی و تنوع زمینه‌های مشارکت است (sapiena, 2019: 587). که شامل انواع فعالیت‌های فردی یا اجتماعی تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری‌های اجتماعی بوده که از سطح پایین تا سطوح بالاتر را در برمی‌گیرد (Bruce, 2017: 239). بر این مبنای مشارکت اجتماعی روستاییان به معنی دخالت همه‌جانبه آنان در امور زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی است که این امکان را برای آنان فراهم می‌سازد تا در فرآیند زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی نقش و مشارکت فعالی داشته باشند (فاضل نیا و محبی خیرآبادی، ۱۳۹۱: ۱). چراکه مشارکت اجتماعی روستاییان، نقش بنیادینی در بالا بردن سطح زیست‌پذیری در سکونتگاه‌های روستایی دارد که بی‌گمان هدف بایسته همه برنامه‌ریزی‌ها در جهت بهبود و ارتقاء توسعه جامعه روستایی است (Xiao et al., 2020: 26). به سخن دیگر، یکی از بن‌مایه‌های بنیادین در زمینه ارتقاء محیط زیست روستا، مشارکت مثبت و سازگار روستاییان است (Schmaal et al., 2020: 408).

بدین ترتیب، با گسترش مشارکت اجتماعی، آگاهی، اعتماد، شکل‌گیری نهادها و تشکلهای، مشارکت و همکاری روستاییان در برنامه‌ها و فعالیت‌های مذهبی، بسیج و خیریه، فعالیت‌های آموزشی و ترویجی و همچنین فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی و ... زمینه را برای ارتباط بیشتر از پیش میان روستاییان ایجاد می‌کند. بر این شالوده، بخش مرکزی شهرستان جیرفت از این جهت به‌عنوان ناحیه مورد مطالعه انتخاب شده است؛ که سکونتگاه‌های روستایی از دیرباز با محرومیت و پایین بودن سطح زیست‌پذیری روبه‌رو بوده‌اند و به لحاظ برخورداری از شاخص‌های مؤثر بر زیست‌پذیری محیطی در راستای توسعه فاصله قابل توجهی را با شاخص‌های ملی و جهانی برخوردارند؛ بنابراین، اهمیت موضوع مشارکت اجتماعی روستاییان در زیست‌پذیری محیط روستایی این ناحیه و ارتقاء کیفیت زندگی روستاییان و این‌که بیشترین افراد آسیب‌پذیر و فقیر در کشورها در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، ایجاب می‌کند تا شناخت علمی و دقیق‌تری به مسئله پژوهش حاضر به دست آورند. چون این نوع شناخت می‌تواند به کاهش فقر و مهاجرت، نابرابری و کاهش بی‌عدالتی و همچنین بهبود زیست‌پذیری محیط روستایی در این ناحیه کمک نماید. بدین ترتیب، سؤال بنیادین پژوهش حاضر به

شرح زیر است: مشارکت اجتماعی روستاییان از چه راهی بر زیست پذیری محیط روستایی در ناحیه مورد مطالعه اثرگذار است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مشارکت از نیمه دوم قرن بیستم مورد توجه صاحب‌نظران قرار گرفت (Azkia, 2008: 203)، و به‌عنوان یک عامل تقویت همبستگی در شبکه‌های اجتماعی تلقی می‌شود (Khosravipour & Foroushani, 2011: 56). یکی از وجوه مهم مشارکت، مشارکت اجتماعی است (Sapiena, 2019: 587). مشارکت اجتماعی تحریک حساسیت مردم و افزایش درک و توان آنان جهت پاسخگویی به برنامه‌ریزی‌های توسعه است که این امر به معنی تشویق ابتکارات روستاییان و همچنین وسیله افزایش و توزیع مجدد فرصت‌ها و شرکت کردن در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی و همیاری در ارتقاء سکونتگاه‌های روستایی و بهره‌مند شدن از پی‌آیندهای آن قلمداد می‌شود (اوکلی و همکاران، ۱۳۸۳). «گائوتری^۱» بر این عقیده است که مشارکت باید از درون جامعه ایجاد شود و از بیرون مورد حمایت قرار گیرد و برای درونی ساختن مشارکت باید از بنیادها و محل‌های مشارکت غیررسمی که در جوامع وجود دارند، کمک گرفت (ساروخانی و امیر پناهی، ۱۳۸۵: ۳۱). همچنین، «فوکویاما^۲» در تعریف مشارکت اجتماعی به نموده‌های آن اشاره می‌کند و مشارکت اجتماعی را شکل و نمونه ملموس از هنجاری غیررسمی می‌داند که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می‌آورد (Gülümser et al, 2012: 1).

در این راستا، مشارکت اجتماعی به‌مثابه یک ویژگی مثبت و یکی از پایه‌های بنیادین برای بهبود و توسعه زیست پذیری روستایی بشمار می‌رود (Onyx & Bullen, 2018: 23)؛ و به روستاییان کمک می‌کند تا با هماهنگی و برقراری رابطه در انجام فعالیت‌ها و برنامه‌های زیست پذیری مشارکت نمایند (Putnam, 1995: 664). مفهوم زیست پذیری در دهه آخر قرن بیست به دلیل رفع نقاط قابل انتقاد فضاهای قابل سکونت مانند؛ کیفیت پایین، سروصدا و آلودگی محیطی توسط محققان مطرح شد و بر روی زیست پذیری به‌عنوان یک هدف برای رسیدن به محیطی قابل زندگی و باکیفیت تأکید شده است (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۷). زیست پذیری بر اساس بستر و زمینه‌ای که در آن نگریده می‌شود، می‌تواند بسیار گسترده و یا محدود باشد؛ زیرا کیفیت زندگی در هر مکان در مرکز توجه این مفهوم قرار دارد که معیارهای پرشماری را در برمی‌گیرد که بیشتر تراکم، حمل‌ونقل، امنیت و پایداری اجزای ثابت آن را تشکیل می‌دهند (Hammer, 2016: 135). زیست پذیری به معنای توانایی یک مکان یا یک ناحیه بر حفظ و بهبود کیفیت زندگی و ظرفیت زیست آن ناحیه است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۹). امروزه، اهمیت زیست پذیری به دلیل افزایش الگوهای ناپایدار زندگی و مصرف ناسالم و ناپایدار است که در درازمدت موجب آسیب و ناپایداری محیط‌زیست روستاها شده است (حکیم دوست و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۱). به سخن دیگر، اهمیت و نقش زیست پذیری روستاها موجب شده است که سازمان ملل در زمینه توسعه مناطق روستایی برای افزایش سطح زیست پذیری روستاها راهبردهایی همچون؛ تنوع‌بخشی اقتصادی به‌منظور تحول عرصه‌های اقتصادی، افزایش دسترسی به خدمات و امکانات رفاهی ضروری و حمایت‌های اجتماعی به‌منظور بهبود عرصه‌های اجتماعی، حفاظت از محیط‌زیست و فعالیت‌های ترویجی و آموزشی در زمینه کشاورزی و ... باهدف بقا و پایداری محیط طبیعی به اجرا درآوردند؛ تمامی این راهبردها، زمینه‌ساز ایجاد محیطی زیست پذیر خواهد شد (Vaitla et al, 2012: 4).

بنابراین، می‌توان برای ایجاد معیارهای بومی زیست پذیری از اهداف برنامه‌ریزی‌های اجتماعی کمک گرفت. چون‌که امروزه، زیست پذیری روستایی تا اندازه زیادی از مشارکت اجتماعی اثرپذیراست. به سخن دیگر، بهبود مشارکت اجتماعی،

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفيعی ثابت و کريمی مارزی

زمینه را برای دستیابی به امکانات زندگی مناسب در راستای زیست پذیری روستایی فراهم می‌سازد (Schmaal et al., 2020: 408). بر این مبنا، اجتماعی که در آن افراد و گروه‌ها، دسترسی به گزینه‌های مناسب و گوناگونی داشته باشند، خواسته‌ها و آرمان آنان به آسانی قابل دستیابی خواهد بود (Sisto et al., 2018: 442). و این گروه‌های اجتماعی، مکان‌های مناسب‌تری را برای کار، زندگی و رفع نیازها تبدیل می‌کنند براین اساس، اجتماع زیست پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب، خدمات و حمایت‌های اجتماعی و گزینه‌های حمل‌ونقل کافی، آموزش و تنوع فرهنگی را فراهم می‌آورد این شرایط در مجموع، استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را در پی دارد (Hu et al., 2021: 65).

براین بنیان، بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده در زمینه مشارکت اجتماعی روستاییان در زیست پذیری محیط روستایی نشانگر وجود برخی مطالعات داخلی و خارجی است که در ادامه به مرور خلاصه نتایج آن‌ها پرداخته می‌شود: در پاره‌ای از پژوهش‌ها، نتایج در کشورهای همچون؛ استرالیا و هند نشان داد که مشارکت اجتماعی زمینه را برای پایداری زیست محیطی سکونتگاه‌های روستایی فراهم می‌کند به طوری که با بهبود مشارکت، شاخص‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی ارتقاء می‌یابد در نتیجه درک روستاییان بالا رفته و سبب توسعه شاخص‌های روستایی می‌شود (Wijijayanti et al., 2020: 5). افزون بر این، از طریق بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی به درک پیوندها و منافع مشترک با روستاییان می‌پردازند به گونه‌ای که روستاییان زمانی منافع موجود در روستا را برای خود مطلوب بدانند در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها مشارکت می‌کنند در نتیجه، زمینه برای تحول جامعه روستایی فراهم می‌شود (Popovych, 2018: 323).

علوی زاده و همکاران (۱۳۹۸) باهدف بررسی و تحلیل زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان کاشمر به این نتیجه رسیدند که روستاها در بعد زیست محیطی قابلیت بیشتری نسبت به سایر ابعاد دارند؛ همچنین روستاییان از بین عوامل زیست پذیری، از فضای عمومی راضی تر بودند.

محمدی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به منظور بررسی تأثیر بازارچه مرزی بر وضعیت زیست پذیری فضای محیطی و کالبدی مناطق روستایی استان کردستان، دریافتند تأسیس بازارچه مرزی بر ابعاد کالبدی و محیطی روستاهای مدنظر نسبت به دوره پیش از تأسیس تأثیر مثبت و معناداری داشته است.

قاسمی (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان» که با روش کمی انجام داد و به این نتیجه رسید که متغیرهای انسجام اجتماعی، ثروت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی از عوامل مهم و تبیین کننده در میزان مشارکت مردم در پروژه‌های عمرانی هستند. نتایج نشان داد که عمران روستایی نقش زیربنایی در توسعه همه جانبه در جوامع روستایی خواهد داشت و با فراهم کردن تسهیلات لازم برای بهبود وضعیت زندگی روستاییان و با مشارکت آنان می‌توانند قابل تحقق باشد.

خراسانی و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان «تأثیر شاخص‌های فردی بر ادراک و زیست پذیری در روستاهای پیرامون شهرستان ورامین»، این نتیجه حاصل شد که افراد نگرش‌های یکسانی به برطرف شدن نیازهای زیستی دارند و افراد کم‌سواد و بی‌سواد به حقوق شهروندی خود آگاه هستند.

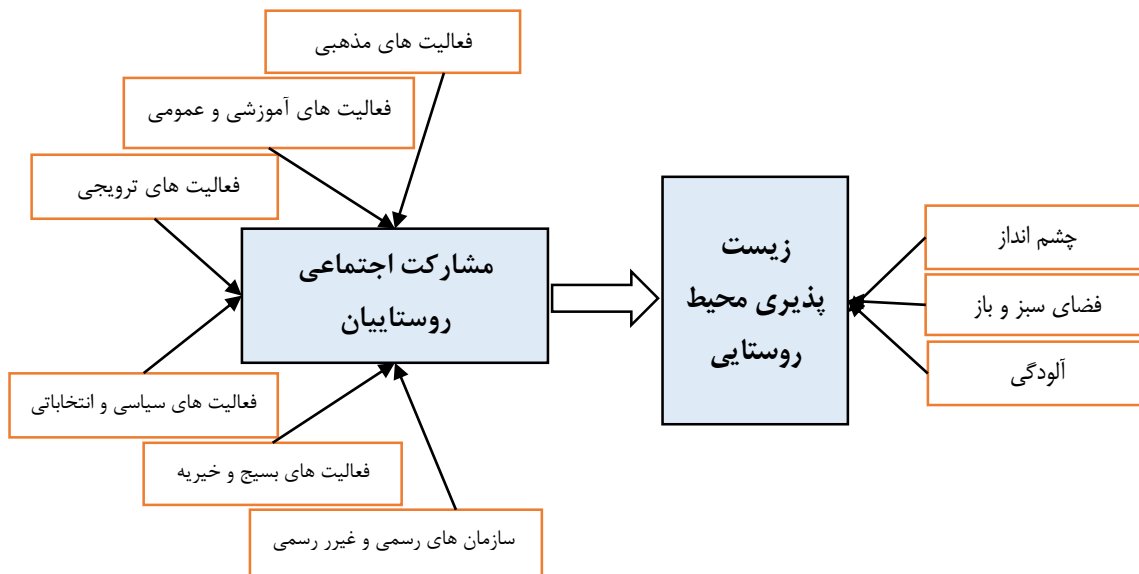
طالب و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «ارزیابی نقش مشارکت در طرح‌های توسعه مناطق روستایی: مطالعه موردی طرح‌های تجمیع مناطق روستایی» که با روش کیفی انجام شد، به این نتیجه رسیدند که مشارکت سطوح مختلفی دارد و مشارکت مطلوب زمانی پدید می‌آید که روستاییان بتوانند در سطوح ذهنی، عینی، تصمیم‌گیری و اجرایی، دخالت داشته باشند. علاوه بر این برنامه‌ریزی مناسب و استفاده از توانایی‌های روستاییان می‌تواند بستر مناسبی برای موفقیت

طرح‌های تجمیع فراهم کند در ادامه ضمن تأیید استفاده از نظریه‌های مشارکت مردم در طرح شهرک و طرح‌های مشابه با آن توجه به راهبرد مشارکت در توسعه روستایی و نظریه‌های مربوط به توسعه روستایی مشارکتی، اجتناب‌ناپذیر است. سوسیلواتی^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «الگوی مشارکت جامعه روستایی در مدیریت اعتبارات روستایی به‌منظور افزایش مسئولیت‌پذیری» به این مسئله اشاره می‌کند که روستاها ظرفیت‌های قابل‌توجهی برای اداره خود به‌منظور افزایش رفاه و کیفیت زندگی ساکنان خود دارند در سال ۲۰۱۵ تمام روستاهای اندونزی بودجه روستایی را از بودجه دولتی دریافت کرده‌اند و مدیریت صندوق‌های روستایی نیازمند مشارکت جامعه است، درحالی‌که بیشتر به این موضوع بی‌تفاوت هستند. نتایج پژوهش نشان داد درگیر نمودن جامعه روستایی در انجام فعالیت‌های روستایی، می‌تواند از طریق گروه‌های اجتماعی اتفاق بیفتد که به تقویت حس اعتماد و افزایش مشارکت روستاییان کمک نماید.

پوپوچ (۲۰۱۸) تأکید می‌کند که مشارکت اجتماعی عاملی تأثیرگذار در فرایند زیست‌پذیری است. اگرچه بهبود و ارتقاء مشارکت اجتماعی به فرایند زمانی نیاز دارد اما درنهایت به بهبود زیست‌پذیری پایدار فضاها را می‌انجامد. آپادپای^۲ (۲۰۱۶) زیست‌پذیری و چالش‌های روستایی را به‌منظور پیش‌بینی توسعه پایدار در نپال بررسی کرد. نتایج نشان داد برنامه‌ریزی و اجرای مؤثر برای پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی یک مقصد برای توسعه روستایی ضروری است.

سیمورا^۳ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «اصول جامع زیست‌پذیری» اصولی را برای تحقق زیست‌پذیری روستایی در نظر دارد که مهم‌ترین آن‌ها حیات‌بخشی پایدار، امنیت، بهره‌وری مالی سازگاری و تعادل، دسترسی، احساس تعلق هستند. او نشان می‌دهد که این اصول ممکن است با توجه به روستا و موقعیت اقتصادی، امنیتی و مکانی آن تغییر کنند. از واری ادبیات و پیشینه تحقیق این‌چنین برمی‌آید که جوامع روستایی به دلیل مسائل و مشکلات گوناگون اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی و همچنین، کم‌توجهی به مشارکت روستاییان در فعالیت‌ها و برنامه‌ها در زمینه‌های مختلف با چالش‌های زیادی روبه‌رو هستند که این امر بر روی محیط زندگی روستاییان تأثیر گذاشته است؛ بنابراین، با شناخت و درک صحیح و همچنین، داشتن یک نگرش نو به روستاها و مسائل آن می‌توان در جهت حل این مسائل و مشکلات برآمد چون‌که بهبود عوامل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی، ضمن این‌که بقا و پایداری روستاها را حفظ می‌کند به ماندگاری و جذب جمعیت آن نیز کمک می‌نماید. در این راستا، نوآوری پژوهش حاضر نیز از این جهت است که نقش مشارکت اجتماعی روستاییان به‌عنوان متغیر اثرگذار بر شاخص‌های زیست‌پذیری محیط روستایی موردبررسی قرار گرفته است. واکاوی این پژوهش از یک‌سو، به مسئله شناسی، مسئله یابی و متدولوژی پژوهش کمک رسانده و از سوی دیگر، زمینه را برای مقایسه نتایج پژوهش‌های پیشین با پژوهش حاضر فراهم کرده است. درنهایت، بر مبنای مبانی نظری و پیشینه پژوهش، مدل مفهومی پژوهش حاضر به‌صورت زیر ارائه شد (شکل ۱).

1. Susilvati
2. Apadhyaya
3. Seymour

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش، ۱۴۰۱

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرای پژوهش پیمایشی و برحسب ماهیت داده‌ها، از نوع پژوهش‌های کمی است. در این پژوهش شاخص‌های اثرگذار و اثرپذیر پژوهش بر مبنای چارچوب مفهومی، به روش توصیفی - تحلیلی مورد واکاوی قرار گرفت. همچنین روش گردآوری داده‌ها به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. جامعه آماری پژوهش دربردارنده تعداد ۱۷۸ روستای دارای سکنه بخش مرکزی شهرستان جیرفت بر مبنای سرشماری مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۹۵ بوده است. برای تعیین حجم نمونه تصادفی برای پرسشنامه در سطح روستاها تعداد ۳۰ روستا به صورت تصادفی انتخاب شد. گفتنی است بر مبنای «قضیه حد مرکزی» تعداد نمونه‌های بزرگ‌تر و مساوی عدد ۳۰ از هر جامعه‌ای به دلیل نرمال بودن توزیع کافی خواهد بود (سرایبی، ۱۳۸۹). این روستاها در محدوده بخش مرکزی و ۴ دهستان استقرار دارند. با توجه به همگنی ناحیه مورد مطالعه، امکانات و محدودیت تحقیق در مرحله اول، با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی و تصادفی ساده تعداد ۳۰ روستا به عنوان نمونه تصادفی انتخاب شدند. در مرحله دوم، برای برآورد حجم نمونه از فرمول محاسبه حجم نمونه کوکران بهره گرفته شد. بر این اساس، با سطح اطمینان ۹۵ درصد، پیش برآورد واریانس $0/25$ ($0/5 * 0/5$) و دقت احتمالی ۵ درصد و با حجم جامعه آماری ۳۶۰۱ خانوار در ۳۰ روستای نمونه تصادفی حجم نمونه معادل ۳۵۲ خانوار تعیین شد. در مرحله سوم، از آنجاکه تعداد نمونه پرسشنامه در تعدادی از روستاها، با توجه به روش نسبت به اندازه خانوار روستاها حدنصاب لازم را برای تکمیل پرسشنامه پیدا نکرد؛ بنابراین، تعداد پرسشنامه‌های خانوار نمونه تصادفی به ۴۰۰ خانوار افزایش داده شد.

همچنین، برای تجزیه و تحلیل پرسش‌ها برای ورود به مدل و تحلیل سازه‌ها از نرم‌افزار ایموس^۱ گرافیک استفاده شد. در این ارتباط برای تبیین دقیق سؤال پژوهش و برای سنجش ابعاد مشارکت اجتماعی و زیست پذیری محیط روستایی از مطالعات پژوهشگران گوناگون بهره گرفته شد. به منظور انطباق از سؤال‌های برگرفته از پیشینه موضوع با متغیرهای پژوهش و برای مشخص شدن روایی صوری (اعتبار) این شاخص‌ها و انطباق آن‌ها با روستاهای ناحیه مورد مطالعه و درجه اهمیت مؤلفه اثرگذار و اثرپذیر پژوهش، توسط صاحب‌نظران دانشگاهی در گستره برنامه‌ریزی روستایی در سطح دانشگاه شهید بهشتی و دیگر دانشگاه‌های شهر تهران و کرمان مورد سنجش قرار گرفت. پس از دریافت نظرات آن‌ها، کارهای

1. Amos

اصلاحی در پرسشنامه صورت گرفت. تعدادی از سؤال‌های کم‌اهمیت حذف شد. سنجش این شاخص‌ها به شکل گزینه‌های رتبه‌ای طیفی لیکرت از ۱ خیلی کم تا مقدار ۵ خیلی زیاد بود. برای بررسی پایایی و قابل‌اعتماد بودن داده‌های پرسشنامه پژوهش از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد (آشتیانی، ۱۳۸۹: ۱). پایایی شاخص‌های مشارکت در فعالیت مذهبی، مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی، مشارکت در فعالیت‌های ترویجی، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی، مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه، مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی به ترتیب برابر با ۰/۷۱۳، ۰/۷۴۳، ۰/۷۸۲، ۰/۷۷۰، ۰/۷۰۵ و ۰/۷۶۱، همچنین، پایایی شاخص‌های چشم‌انداز، فضاهای سبز و باز، آلودگی به ترتیب برابر با ۰/۷۱۹، ۰/۷۳۳، ۰/۶۹۶ محاسبه شد؛ بنابراین می‌توان گفت که در هر دو گروه متغیرهای مستقل و وابسته از پایایی مناسبی برخوردار هستند.

جدول ۱. حجم نمونه برآورد شده از روستاهای مورد مطالعه در بخش مرکزی شهرستان جیرفت

نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه	نام روستای نمونه	تعداد خانوار	تعداد حجم نمونه
باغ بابوئیه	۲۶	۱۰	چمک	۷۴	۱۰
گزارآباد	۲۶	۱۰	گاشلخی	۴۰	۱۰
ملاوی	۴۶	۱۰	ده پیش علیا	۸۸	۱۰
چهار گاو بندی	۴۸	۱۰	ماران قلعه	۶۹	۱۱
جنگل آباد	۹۱	۱۱	بید خیری	۴۰	۱۰
چهدآباد	۲۰	۱۰	باقرآباد	۶۷	۱۲
بند سراجی	۴۳	۱۰	پشت مرز	۸۴	۱۲
عبدل آباد	۲۶	۱۰	یاغی بیگی	۷۰	۱۱
فتح‌آباد	۶۳	۱۰	قیصریه	۲۶	۱۰
جلال آباد	۶۳	۱۰	قاسم‌آباد	۱۰۰	۱۳
جمتان	۸۲	۱۰	ملک‌آباد	۱۱۶	۱۳
میثمیه	۶۴	۱۰	زنگیان	۱۸۶	۲۰
عبدل آباد	۲۶	۱۰	کلاب صوفیان ۱	۱۳۵	۱۵
دشتکوج	۶۲	۱۰	کلاب صوفیان ۲	۳۹۶	۳۰
ده شیخ سلطان عبدالله	۵۴	۱۰	چاهک	۶۳۵	۳۶
جمع کل			۳۶۰۱	۴۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق بر اساس سرشماری مرکز آمار ایران، سال ۱۳۹۵

جدول ۲. متغیرهای مشارکت اجتماعی روستاییان

متغیر	شاخص	گویه
مشارکت در فعالیت مذهبی	مشارکت در فعالیت مذهبی	- مشارکت در گروه‌های مذهبی و همانند آن - مشارکت و فعالیت روستاییان در صندوق قرض‌الحسنه مسجد روستا - مشارکت و همکاری گروهی در سفرهای زیارتی
		- مشارکت در فعالیت‌های گوناگون روستا همچون؛ امور اجتماعی، اقتصادی و پروژه‌های عمرانی - مشارکت و همکاری روستاییان با مرکز خدمات کشاورزی و سازمان‌های آموزش اجتماعی - مشارکت و همکاری با مراکز فنی و حرفه‌ای - مشارکت در گروه‌های ورزشی - مشارکت روستاییان در کارهای گروهی جشن و مراسم‌های دوستان، همسایگان و اقوام در روستا - مشارکت در لایروبی قنات‌ها و جوی آب - مشارکت گروهی در حفاظت از مراتع و فضای سبز - مشارکت در فعالیت‌های محیط زیستی روستا - مشارکت گروهی در حفاظت از مراتع و فضای سبز - مشارکت در دفع زباله به شکل مناسب
مشارکت اجتماعی	مشارکت در فعالیت‌های ترویجی	- مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی و نهاد رسمی همچون؛ جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، فرمانداری و همانند آن - مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی نهادهای

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفيعی ثابت و کريمی مارزی

نیمه‌رسمی همچون؛ بنیاد برکت، کمیته امداد، بنیاد مستضعفان، بنیاد علوی و غیره - مشارکت روستاییان در فعالیت‌های آموزشی و ترویجی کشاورزی و غیر کشاورزی در روستای خودشان و روستاهای مجاور

مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی - مشارکت و همکاری با شورا و دهیاری روستا - مشارکت و فعالیت در نهادهای سیاسی همچون؛ بسیج و انجمن اسلامی - مشارکت و فعالیت مردم روستا در جلسات تصمیم‌گیری انتخابات محلی و ملی - مشارکت روستاییان در ستادهای انتخاباتی، جلسات سیاسی و هواداری از نمایندگان ملی و محلی

مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه - مشارکت و فعالیت در گروه‌های خیریه - مشارکت و فعالیت مردم روستا در نهادهای فرهنگی بسیج و انجمن اسلامی - افزایش مشارکت و فعالیت روستاییان در سرمایه‌گذاری مشترک با شهریان برای احداث مرکز درمانی و بهداشتی و غیره

مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی - مشارکت و همکاری با سازمان‌های دولتی همانند؛ بخشداری، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، فرمانداری و همانند آن - مشارکت و همکاری روستاییان در جلسات تصمیم‌گیری طرح‌ها و پروژه‌های روستایی بنیاد مسکن و برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی در روستا - مشارکت و همکاری روستاییان در جلسات آموزشی مرکز خدمات کشاورزی و سازمان کشاورزی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۳. شاخص‌ها و گویه‌های زیست‌پذیری محیط روستایی

مؤلفه اثرپذیر	شاخص‌های	گویه‌ها
	چشم‌انداز	بهبود چشم‌انداز ساختمان‌ها، چشم‌انداز معابر و خیابان‌ها، چشم‌انداز فضای سبز روستا، تنوع زیستی، کیفیت مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی در روستا، چشم‌انداز مناسب ساختمان‌ها و معماری بناها
زیست‌پذیری محیط روستایی	فضاهای سبز و باز	وسعت فضاهای باز در روستا، کیفیت فضای بازی کودکان از نظر وسعت، امنیت و نظافت، قرار گرفتن محل بازی کودکان با فضای سبز روستا
	آلودگی	بهبود جمع‌آوری زباله از سطح روستا، بهبود جمع‌آوری آب‌های سطحی، وجود جایگاه‌های دفن زباله، آلودگی ناشی از رفت‌وآمد وسایل نقلیه، عدم اتلاف آلودگی منابع آب

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۴. مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی ابزار پژوهش

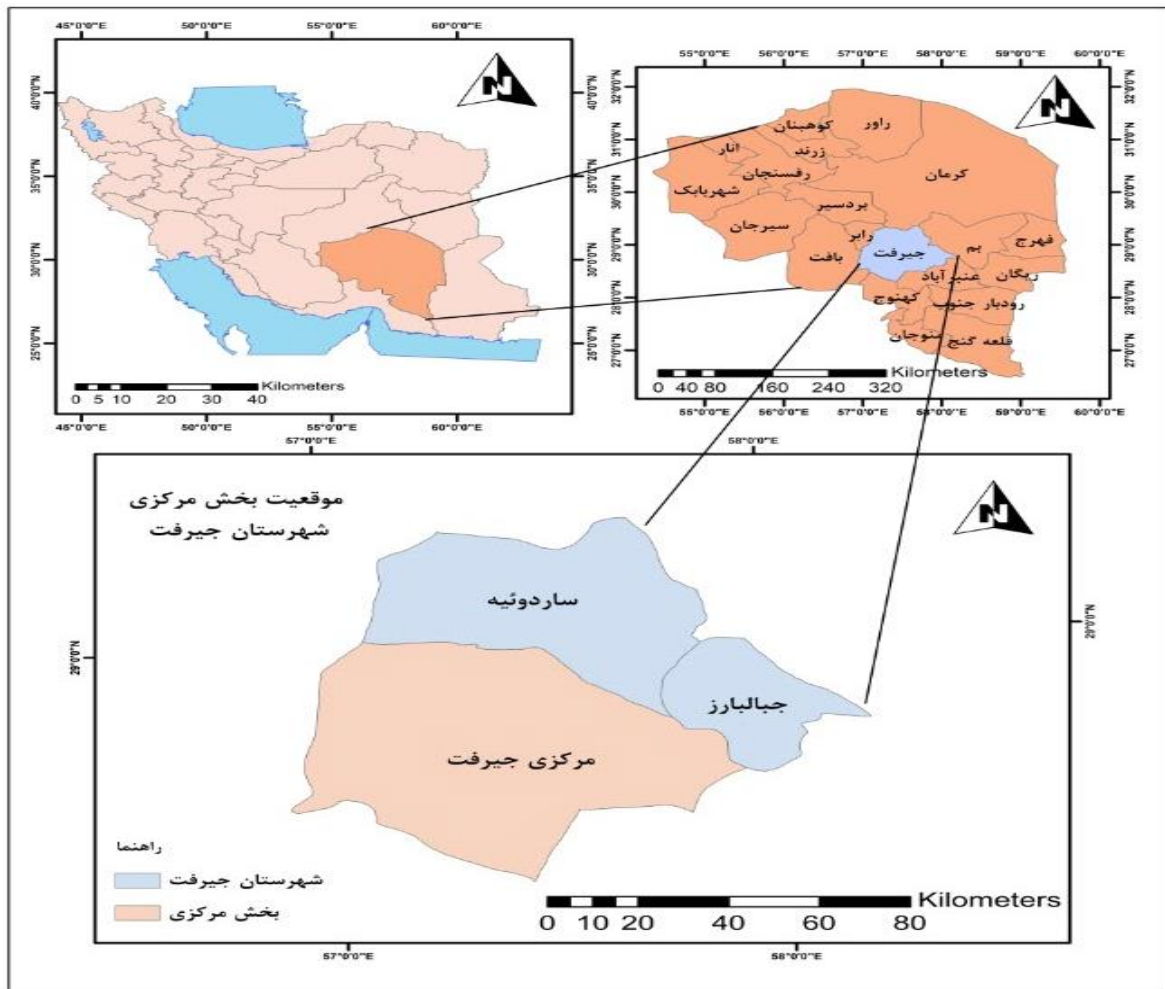
متغیرهای پژوهش	مؤلفه‌ها	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
مشارکت اجتماعی روستاییان	مشارکت در فعالیت مذهبی	۳	۰/۷۱۳
	مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی	۱۰	۰/۷۴۳
	مشارکت در فعالیت‌های ترویجی	۳	۰/۷۸۲
	مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی	۴	۰/۷۷۰
زیست‌پذیری محیط روستایی	مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه	۳	۰/۷۰۵
	مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی	۳	۰/۷۶۱
	چشم‌انداز	۶	۰/۷۱۹
	فضاهای سبز و باز	۴	۰/۷۳۳
	آلودگی	۵	۰/۶۹۶

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

محدوده مورد مطالعه

شهرستان جیرفت، دارای ۱۳،۷۹۹ کیلومتر مربع مساحت (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) و در نیمه جنوبی استان کرمان، در فاصله ۲۲۵ کیلومتری این استان واقع شده است. این شهرستان در طول جغرافیایی ۵۶ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۳۱ دقیقه و عرض جغرافیایی ۲۸ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۲۰ دقیقه قرار گرفته و ارتفاع متوسط آن ۶۹۰ متر

است و از شمال به شهرستان کرمان، از جنوب به شهرستان عنبرآباد و فاریاب از شرق به شهرستان بم و از غرب به شهرستان رابر و ارزوئیه مشرف می‌باشد. شهرستان جیرفت شامل ۵ بخش مرکزی، اسماعیلیه، ساردوئیه، جبالبارز و اسفندقه می‌باشد. تعداد کل آبادی‌های این شهرستان ۱۲۲۸ آبادی است که از این تعداد ۲۷۳ آبادی در بخش مرکزی قرار دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۲. محدوده قلمرو مورد مطالعه، مأخذ: ترسیم بر اساس نقشه رقومی سازمان نقشه‌برداری کشور، سال ۱۳۹۷

یافته‌ها و بحث

بر اساس یافته‌های پرسشنامه پژوهش حاضر، از مجموع ۴۰۰ خانوار در نقاط روستایی مورد مطالعه، حدود ۵۸/۶ درصد مرد و در حدود ۴۱/۴ درصد زن بوده‌اند. از نظر سطح سواد هم بیشترین میزان پاسخگویان دارای تحصیلات پایین‌تر از کاردانی بودند. از لحاظ نوع شغل، حدود ۵۶/۷ درصد خانوارهای پاسخ‌دهنده کشاورز، میزان ۳۱/۲ درصد کاسب و حدود ۱۲/۱ درصد صنعتگر بوده‌اند (جدول ۵).

جدول ۵. ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان در ناحیه مورد مطالعه

شرح	فراوانی	درصد	شرح	فراوانی	درصد
جنس	زن	۱۶۳	تحصیلات	ابتدایی	۱۶/۲
				راهنمایی	۱۹/۷
				دبیرستان	۲۱/۴

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفيعی ثابت و کریمی مارزی

۲۱/۴	۹۰	کاردانی			
۱۶/۵	۶۱	کارشناسی	۵۸/۶	۲۳۷	مرد
۴/۶	۱۷	کارشناسی ارشد و بالاتر			
۱۰۰	۴۰۰	مجموع			
۵۶/۷	۲۳۱	کشاورزی			
۳۱/۲	۱۳۷	کاسبی	۱۰۰	۴۰۰	مجموع
۱۲/۱	۳۲	صنعت	شغل		
۱۰۰	۴۰۰	مجموع			

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

بررسی رابطه بین عوامل اثرگذار بر زیست پذیری محیط روستایی

نتایج به دست آمده از ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین شاخص مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و عمومی با شاخص چشم‌انداز روستایی با ضریب ۰/۵۴۶ دارای بیشترین رابطه معنادار و با شاخص مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه با ضریب ۰/۲۷۹ کمترین رابطه معنادار وجود دارد و بین شاخص مشارکت در فعالیت‌های ترویجی با شاخص فضای سبز و باز با ضریب ۰/۴۷۱ بیشترین رابطه معناداری و با شاخص مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی با ضریب ۰/۳۹۱ کمترین رابطه معنادار وجود دارد و بین شاخص مشارکت با سازمان‌های رسمی و غیررسمی با شاخص آلودگی با ضریب ۰/۴۷۹ بیشترین رابطه معناداری و با شاخص مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی با ضریب ۰/۳۵۶ کمترین رابطه معناداری وجود دارد جدول (۶).

جدول ۶. آزمون همبستگی پیرسون بین مشارکت اجتماعی روستاییان و زیست پذیری محیط روستایی

مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی	مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه	مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی	مشارکت در فعالیت‌های ترویجی	مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و عمومی	مشارکت در فعالیت مذهبی	مشارکت اجتماعی روستاییان	مؤلفه‌ها
*۰/۴۰۲	*۰/۲۷۹	*۰/۴۱۲	*۰/۴۱۳	*۰/۵۴۶	*۰/۴۱۹	ضریب پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری	
۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	تعداد	چشم‌انداز
*۰/۳۹۱	*۰/۴۶۰	*۰/۴۴۶	*۰/۴۷۱	*۰/۴۶۳	*۰/۴۱۳	ضریب پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری	فضای
۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	تعداد	سبز و باز
*۰/۴۷۹	*۰/۴۰۹	*۰/۳۵۶	*۰/۴۱۸	*۰/۳۷۱	*۰/۴۴۱	ضریب پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری	
۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	۴۰۰	تعداد	آلودگی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

ارزیابی نهایی اثرات مشارکت اجتماعی روستاییان بر زیست پذیری محیط روستایی

برای تحلیل و پیش‌بینی وضعیت اثرگذاری مؤلفه مشارکت اجتماعی روستاییان بر زیست پذیری محیط روستایی ناحیه مورد مطالعه و همچنین، مشخص نمودن مؤلفه‌های اصلی اثرگذار، از آزمون رگرسیون چند متغیره بهره گرفته شد. بر اساس نتایج به دست آمده جدول (۷) میان زیست پذیری محیط روستایی با مشارکت اجتماعی روستاییان، به میزان ۰/۴۸۴ همبستگی وجود دارد. همچنین، ۳۱ درصد تغییرات میزان بهبود زیست پذیری محیط روستایی توسط شاخص‌های مشارکت اجتماعی روستاییان تبیین شده است جدول (۷).

جدول ۷. نتایج رگرسیون متغیرهای مشارکت اجتماعی روستاییان بر زیست پذیری محیط روستایی

مدل	ضریب همبستگی چندگانه r	ضریب تعیین R2	ضریب تعیین تعدیل شده Rad	اشتباه معیار
۱	۰/۴۸۴	۰/۳۱۸	۰/۲۶۲	۰/۳۷۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

همچنین، بر اساس مقدار محاسبه شده برای F و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان گفت که ترکیب خطی شاخص اثرگذار، قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات شاخص اثرپذیر (زیست پذیری محیط روستایی) شده است (جدول ۸).

جدول ۸. معناداری رگرسیون شاخص‌های مشارکت روستاییان (اثرگذار) و شاخص‌های زیست پذیری محیط روستایی (اثرپذیر) ANOVA

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری sig
۱	اثر رگرسیونی	۶	۲/۷۰۴	۱۰/۹۰۹	۰/۰۰۰
	باقیمانده	۳۹۴	۲۴۳		
	کل	۴۰۰	۱۰۶/۳۱۳		

مشارکت اجتماعی روستاییان: مشارکت در فعالیت مذهبی، مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی، مشارکت در فعالیت‌های ترویجی، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی، مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه، مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

سرانجام، بر مبنای ضرایب استاندارد شده که گویای اهمیت نسبی شاخص‌های مؤلفه مشارکت اجتماعی روستاییان (اثرگذار) متأثر از ۶ شاخص (مشارکت در فعالیت مذهبی، مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی، مشارکت در فعالیت‌های ترویجی، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی، مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه، مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی) بوده که در این میان شاخص مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی با ضریب تأثیر ۰/۲۴۳ و شاخص مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی با ضریب ۰/۲۲۳ و شاخص مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه با ضریب ۰/۲۰۱ بیشترین میزان تأثیرات را بر سطح زیست پذیری محیط روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت را دارد (جدول ۹).

جدول ۹. ضرایب میزان شدت اثرات شاخص‌های مؤلفه اثرگذار بر مؤلفه اثرپذیر Coefficients

مدل	شرح	ضریب استاندارد		T	سطح معناداری sig
		B	Std		
۱	مشارکت در فعالیت مذهبی	۰/۱۲۱	۰/۰۵۵	۲/۴۴۶	۰/۰۰۰
	مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی	۰/۲۸۳	۰/۰۶۹	۲/۶۱۷	۰/۰۰۰
	مشارکت در فعالیت‌های ترویجی	۰/۲۶۵	۰/۰۷۵	۶/۰۰۹	۰/۰۰۰
	مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی	۰/۰۳۵	۰/۰۲۳	۴/۴۴۵	۰/۰۰۰
	مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه	۰/۳۴۴	۰/۰۵۷	۲/۴۵۱	۰/۰۰۹
	مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی	۰/۱۰۶	۰/۰۸۴	۳/۸۰۰	۰/۰۰۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در این راستا، سنجش رابطه بین شاخص‌های مشارکت اجتماعی روستاییان بر زیست پذیری محیط روستایی و تأثیر آن بر شاخص‌های چشم‌انداز روستایی، فضای سبز و باز و آلودگی در سکونتگاه‌های روستایی ناحیه مورد مطالعه بر اساس

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفيعی ثابت و کریمی مارزی

نتایج محاسبه ضریب همبستگی دلالت بر وجود رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹ درصد بین آن‌ها دارد. بدین ترتیب، شاخص مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه با ضریب همبستگی ۰/۳۴۴، مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و عمومی با ضریب همبستگی ۰/۲۸۳ و شاخص مشارکت در فعالیت‌های ترویجی با ضریب همبستگی ۰/۲۶۵ بیشترین میزان همبستگی را با شاخص‌های زیست پذیری محیط روستایی در ناحیه مورد مطالعه داشته‌اند.

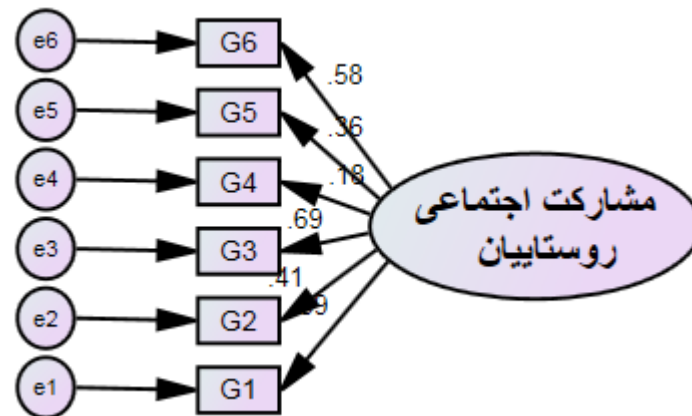
بدین ترتیب، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد کم‌توجهی به مشارکت اجتماعی سبب شده است که روستاییان ناحیه مورد مطالعه با وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها برای انجام فعالیت‌های اجتماعی؛ نتوانند به صورت مفید در زمینه‌های مختلف به طور مطلوب عمل نمایند. به همین دلیل، مشارکت روستاییان در بهبود شاخص‌های زیست پذیری محیط روستایی در سطح پایین ارزیابی شد و از آنجاکه بیشتر روستاییان در ناحیه مورد مطالعه آگاهی و آموزش لازم را ندارند؛ بنابراین، مشارکت آنان در برنامه‌ها و طرح‌های اجتماعی همچنین مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌های غیر کشاورزی، مشارکت در گروه‌های مذهبی و سفرهای زیارتی، مشارکت گروهی در حفاظت از مراتع و فضای سبز، مشارکت و فعالیت روستاییان در جلسات تصمیم‌گیری انتخابات محلی و ملی در سکونتگاه‌های روستایی به صورت نامولد دیده می‌شود. از این رو می‌توان گفت با بهبود مشارکت اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی ایده‌ها، ارتباطات و ترجیحات شخصی و بهبود می‌یابد و اثرات منفی فعالیت انسانی بر طبیعت را کاهش می‌دهد و به دنبال آن برداشت انسان از منابع و ویژگی‌های منحصر به فرد محیط طبیعی را دستخوش تغییر می‌سازد.

تحلیل مدل سازی معادلات ساختاری

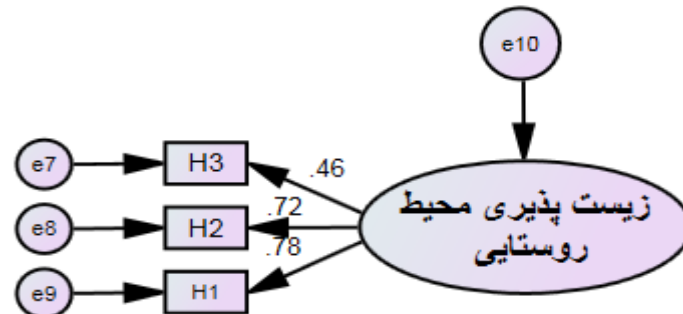
براین مبنا، در این مبحث به ارزیابی برازش مدل مفروض پژوهش پرداخته می‌شود تا از سازگاری آن با داده‌های پژوهش اطمینان حاصل شود و سرانجام پاسخ سؤال پژوهش استنتاج شود. واکاوی برازش مدل مفهومی در دو گام انجام شد. نخست، ارزیابی برازش بخش اندازه‌گیری مدل؛ و دوم ارزیابی برازش بخش ساختاری مدل که به شرح زیر است:

در آغاز دو مدل تحلیل عاملی تأییدی (CFA) برای ایجاد و سنجش ۶ شاخص (مشارکت در فعالیت مذهبی، مشارکت در فعالیت آموزشی و عمومی، مشارکت در فعالیت‌های ترویجی، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی و انتخاباتی، مشارکت در فعالیت بسیج و خیریه، مشارکت و همکاری با سازمان‌های رسمی و غیررسمی) به عنوان شاخص‌های مشارکت اجتماعی و ۳ شاخص (چشم‌انداز روستایی، آلودگی، فضای سبز و باز) به مثابه شاخص‌های زیست پذیری محیط روستایی در محیط نرم افزار Amos Graphic ترسیم و تحلیل شدند. براین مبنا، یک مدل اندازه‌گیری جزئی از مدل معادله ساختاری است که نحوه سنجش یک متغیر پنهان را با استفاده از دو یا تعداد بیشتری متغیر مشاهده تعریف می‌کند که در اینجا متغیرهای مشارکت اجتماعی و زیست پذیری محیط روستایی متغیرهای پنهان می‌باشند.

براین بنیان، برای سنجش دقیق تر اثرات مشارکت اجتماعی بر زیست پذیری محیط روستایی و برای تعیین دقیق تر ارتباط میان متغیرها با استفاده از ۲ مؤلفه تحلیل (CFA) انجام شد، به گونه‌ای که شکل (۳، ۴، ۵)، نمودار مسیر این ۲ مؤلفه را نشان می‌دهد و برآورد استاندارد ضرایب مسیر هر کدام از این مؤلفه‌ها در جدول‌های (۱۰، ۱۱) آمده است؛ که بر اساس شاخص‌های برازندگی، دامنه پذیرش هر یک از شاخص‌های برازش در جدول (۱۱) ارائه شده است. یافته‌ها حاکی از آن است؛ ضرایب مسیر متغیرها دارای برازش مطلوب است.

شکل ۳. برآورد استاندارد بارهای مدل‌های عاملی تأییدی برای اعتبار سنجی
مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۴۰۱

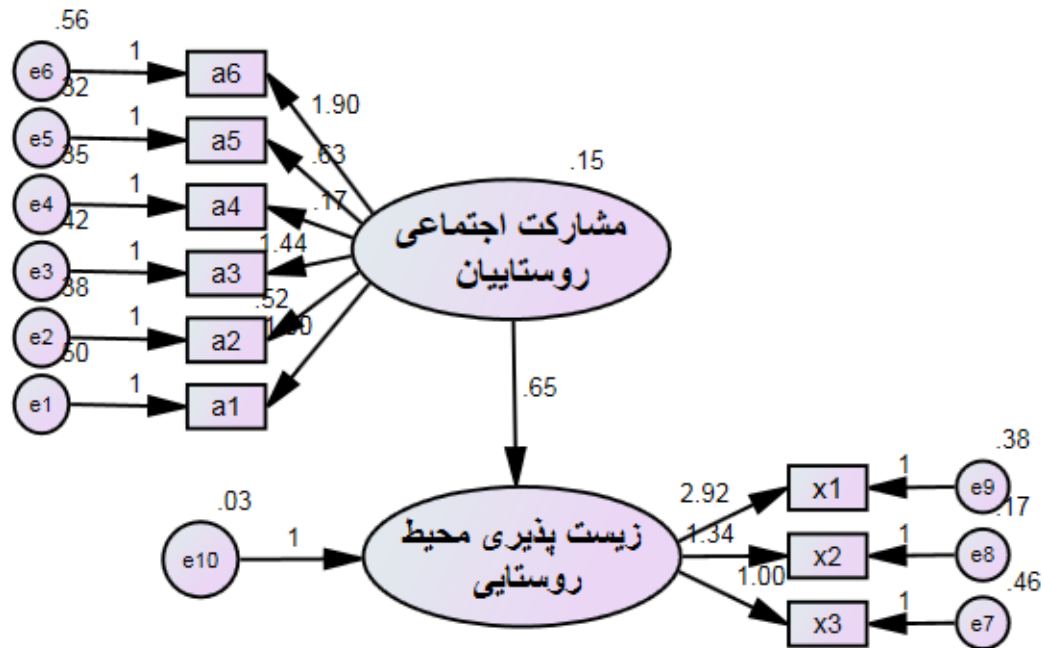

شکل ۴. برآورد استاندارد بارهای مدل‌های عاملی تأییدی برای اعتبار سنجی
مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۴۰۱

جدول ۱۰. شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری مشارکت اجتماعی روستاییان و زیست پذیری محیط روستایی

نام شاخص	اختصاری	مشارکت اجتماعی روستاییان		زیست پذیری محیط روستایی	
		میزان	میزان	میزان	میزان
شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده	AGFI	۰/۹۲۲	۰/۹۰۵	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص نیکویی برازش	GFI	۰/۹۸	۰/۹۳	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص سطح پوشش کای دو	Chi Square	۰/۸۴۶	۰/۸۷۸	بیشتر از ۰/۰۵	برازش مطلوب
شاخص برازش فزاینده	IFI	۰/۴۸	۰/۵۵	بین ۱-۰	برازش مطلوب
شاخص برازش نسبی	RFI	۰/۹۵	۰/۹۳	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص برازش تطبیقی	CFI	۰/۹۵	۰/۹۵	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
شاخص برازش هنجار شده	NFI	۰/۹۳	۰/۹۴	بیشتر از ۰/۹۰	برازش مطلوب
کای مربع بهنجار شده	CMIN/df	۲/۱۴	۲/۳۴	بین ۳-۱	برازش مطلوب
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	۰/۸۲۶	۰/۷۸۱	بیشتر از ۰/۰۵	برازش مطلوب
شاخص برازش مقصد هنجار شده	PNFI	۰/۴۲۳	۰/۴۳۶	بیشتر از ۰/۰۵	برازش مطلوب

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۴۰۱

شکل ۵. برآوردهای غیراستاندارد ضرایب مسیر در مدل ساختاری مشارکت اجتماعی روستاییان در زیست پذیری محیط روستایی
 مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۴۰۱

برای برازش کلیت اندازه‌گیری متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش، مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی برازش مدل از منابع مستند استخراج (لای و لین ۲۰۰۸) و مقادیر محاسبه‌شده با معیارهای پیشنهادی تطبیق داده شد. بر این اساس، شکل (۵) برای سنجش تأثیر مشارکت اجتماعی بر زیست پذیری محیط روستایی در ناحیه مورد مطالعه طراحی شده است. نتایج نشان می‌دهد، وضعیت کلیه معیارهای برآورد شده با مقادیر مطلوب، همخوانی دارد و می‌توان گفت که مدل اندازه‌گیری ترسیم‌شده در ارتباط با نقش مشارکت اجتماعی بر زیست پذیری محیط روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت از اعتبار لازم برخوردار است در مدل‌سازی معادلات ساختاری با تأکید بر نرم‌افزار ایموس برای شناخت میزان همخوانی داده‌های تجربی و مدل نظری از شاخص‌ها و معیارهایی استفاده می‌شود که به آن‌ها شاخص نیکویی برازش می‌گویند. بر این مبنا، از شاخص‌های متفاوتی برای حاصل شدن اطمینان از نیکویی برازش استفاده می‌شود. همچنین، برای تعیین برازش مدل از سه شاخص برازش مطلق و تطبیقی استفاده شد. به گونه‌ای که دو شاخص AGFI و GFI هرچه به یکدیگر نزدیک‌تر باشند برازش کامل مدل را بیشتر نشان می‌دهند و کم بودن شاخص RMSEA (کمتر از ۰/۰۸) به منزله مطلوبیت برازش مدل است.

همچنین، NFI و CFI، شاخص‌هایی هستند که برازش مدل پیشنهادشده به مدل مستقل (که فرض می‌کند میان داده‌ها رابطه‌ای وجود ندارد) را می‌سنجد و به ترتیب در مدل برابر ۰/۹۲۲ و ۰/۹۵۱ هستند با توجه به این که مقدارهای ۰/۹ و بالاتر قابل قبول هستند این اندازه‌ها نیز نمایانگر برازش قابل قبول مدل هستند جدول (۱۱).

جدول ۱۱. شاخص‌های برازش مدل

مقدار	شاخص‌های برازش
۰/۹۲۹	شاخص نیکویی برازش (GFI)
۰/۹۳۱	شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)
۰/۹۲۲	شاخص نیکویی برازش تعدیل‌یافته (AGFI)
۰/۰۷۱	ریشه مجذور باقی‌مانده تقریبی (RMSEA)

۰/۹۵۱	شاخص برزندگی هنجار شده (NFI)
۰/۹۲۷	شاخص برزندگی تطبیقی (LFI)
۰/۹۹	شاخص توکر-لویس (TLI)
۱/۹۸۳	ریشه میانگین توان دوم خطای تقریبی (CMIN/DF)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، سال ۱۴۰۱

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به نقش مشارکت اجتماعی روستاییان بر زیست‌پذیری محیط روستایی در بخش مرکزی شهرستان جیرفت پرداخته است. در این راستا، بر مبنای ادبیات موضوع و یافته‌های پژوهش آشکار شد که مشارکت اجتماعی به مثابه عاملی مهم برای بهبود و ارتقاء زیست‌پذیری محیط روستایی در سکونتگاه‌ها بشمار می‌آید. به گونه‌ای که شکل‌دهی گروه‌های اجتماعی به وسیله سازمان‌های رسمی همچون جهاد کشاورزی و نیمه‌رسمی همچون بنیاد برکت، بنیاد علوی، بسیج و همانند آن در افزایش اعتماد و روابط اجتماعی میان روستاییان اثرگذار بوده که برآیند آن افزایش مشارکت اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه و همچنین مشارکت در برنامه‌ها و طرح‌های غیر کشاورزی همچون فعالیت‌های کارگاهی - هنری، صنایع دستی خانگی و همانند آن؛ مشارکت در گروه‌های مذهبی و سفرهای زیارتی، مشارکت گروهی در حفاظت از مراتع و فضای سبز، مشارکت و فعالیت روستاییان در جلسات تصمیم‌گیری انتخابات محلی و ملی در روستاهای مورد مطالعه را در پی داشته است؛ بنابراین، بهبود شاخص‌های اجتماعی موجب مشارکت روستاییان در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه سکونتگاه‌های روستایی شده؛ که برآیند آن بهبود شاخص‌های زیست‌پذیری محیطی در ناحیه مورد مطالعه شده است. بر این مبنای نتایج به دست آمده با یافته‌های پوپوچ (۲۰۱۸) که در پژوهش خود آشکار ساخته است که مشارکت اجتماعی عاملی تأثیرگذار در فرایند زیست‌پذیری است اگرچه بهبود و ارتقاء مشارکت اجتماعی به فرایند زمانی نیاز دارد اما در نهایت به بهبود ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی - اکولوژیک زیست‌پذیری پایدار فضاهای اجتماعی منجر می‌شود، همسویی دارد. همچنین، هم‌راستا است با یافته‌های قاسمی (۱۳۹۴) که در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته است که متغیرهای انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ثروت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، مالکیت باغ‌ها و زمین کشاورزی از عوامل مهم و تبیین‌کننده در میزان مشارکت مردم در پروژه‌ها و طرح‌های روستایی هستند.

یافته‌های پژوهش در ناحیه مورد مطالعه نشان داد با وجود این که بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی باعث بهبود و ارتقاء زیست‌پذیری روستایی شده است؛ ولی به دلیل وجود موانع ذاتی همچون برنامه‌ریزی‌های بالا به پایین در توسعه طرح‌ها و برنامه‌ها از سوی مسئولین؛ و همچنین ارائه آموزش‌ها و آگاهی اجتماعی به گونه‌ای نامولد موجب شده بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی حدود ۳۱ درصد پیش‌بینی کننده وضعیت زیست‌پذیری محیط روستایی باشد. همچنین، یافته‌های حاصل از مدل معادلات ساختاری پژوهش نشان داد برازش ضرایب مسیر مشارکت اجتماعی به میزان ۰/۶۵ بر زیست‌پذیری محیط روستایی تأثیر داشته است؛ بنابراین، مدل معادلات ساختاری پژوهش از برازش مناسب و قابل قبولی برخوردار است و میان شاخص‌های مشارکت اجتماعی و زیست‌پذیری محیط روستایی رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد. بدین ترتیب، بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی و اعتماد اجتماعی تضمین‌کننده مشارکت روستاییان در توسعه و بهبود شاخص‌های زیست‌پذیری محیط روستایی در ناحیه مورد مطالعه بوده است.

این پی‌آیند با یافته‌های سوسیلواتی (۲۰۱۸) که در تحقیق خود دریافت که روستاها ظرفیت‌های قابل توجهی برای اداره خود به منظور افزایش رفاه و کیفیت زندگی ساکنان خود دارند که این امر نیازمند مشارکت جامعه است در حالی که بیشتر به این موضوع بی‌تفاوت هستند. نتایج پژوهش نشان داد درگیر نمودن جامعه روستایی در انجام فعالیت‌های روستایی،

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفيعی ثابت و کريمی مارزی

می‌تواند از طریق گروه‌های اجتماعی اتفاق بیفتد که به تقویت حس اعتماد و افزایش مشارکت روستاییان کمک نماید، همخوانی دارد.

همچنین، یافته‌های این پژوهش نمایانگر آن است که باوجود تأثیر مثبت شاخص‌های مشارکت اجتماعی بر زیست پذیری محیط روستایی، ولی چنان‌که گفته شد، مشارکت روستاییان در بهبود شاخص‌های زیست پذیری روستایی همچنان در سطح پایین ارزیابی می‌شوند به‌گونه‌ای که باوجود بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی هنوز روستاییان در ناحیه مورد مطالعه از همه ظرفیت‌ها برای مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی بهره نمی‌گیرند. به سخن دیگر، اگرچه در ناحیه مورد مطالعه بهبود شاخص‌های مشارکت اجتماعی موجب توسعه فعالیت‌ها و برنامه‌های گوناگون کشاورزی و غیر کشاورزی شده است؛ ولی بایسته است، مدیریت محلی با ارائه آموزش‌ها و آگاهی بخشی شفاف در زمینه توسعه فعالیت‌ها و برنامه‌های گوناگون روستایی و جلب اعتماد اجتماعی زمینه را برای مشارکت بیش‌ازپیش آنان در این‌گونه برنامه‌ها و در راستای بهبود شاخص‌های زیست پذیری روستایی فراهم آورد.

بر بنیان ادبیات موضوع و پی‌آیند پژوهش حاضر آشکار شد که مشارکت اجتماعی قادر است بر اعتمادپذیری و روحیه همکاری در میان روستاییان برای مشارکت در توسعه فعالیت‌های اجتماعی تأثیر مثبت داشته باشد و به‌عنوان یک زیرساخت برای سکونتگاه‌های روستایی در نظر گرفته شود و تأثیرات منفی مرتبط با زیست پذیری محیط روستایی را کاهش دهد؛ بنابراین، می‌توان با مشارکت دادن روستاییان در برنامه‌ها و طرح‌ها و توجه به خواسته روستاییان، برنامه‌ریزی صحیح، شناخت توانمندی‌ها و ظرفیت‌های هر ناحیه، شکل‌دهی انجمن‌ها، گروه‌ها و کانون‌های کوچک در سطح روستاها، برگزاری فعالیت‌های گروهی از سوی شوراهای دهیاری‌ها، افزایش آگاهی روستاییان در ارتباط با حقوق مدنی، تشویق به فعالیت‌های گروهی و جمعی از طرف مسئولان و تمرکز بر آموزش‌های گروهی به‌جای آموزش فردی، آسفالت راه‌های ارتباطی و افزایش کیفیت راه‌ها، تأمین آب شرب روستاها و مشارکت در دیگر امور اجتماعی روستا برای بهبود شاخص‌های زیست پذیری روستایی کوشش نمود.

منابع

- اوکلی، پیتتر؛ کلیتون، اندرو؛ و پرت، برایان. (۱۳۸۳)، ترجمه پیروز ایزدی، علی شاه شجاعی، مسعود علیا، توانمندسازی مردم، راهنمایی برای مشارکت، تهران: نشر سروستان.
- آشتیانی، علی فتحی. (۱۳۸۹)، «مقدمه‌ای در آزمون‌های روان‌شناختی»، انتشارات بعثت ۲۱۴-۱.
- حکیم دوست، سید یاسر، رستمی، شاه بختی، محمود و نظری، عبدالحمید، (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی پهنه‌های خطرپذیر زیستی و فعالیتی سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی (مطالعه موردی؛ سکونتگاه‌های روستایی شهرستان هیرمند)، فصلنامه سپهر، دوره ۲۵، شماره ۹۹، ۹۲ - ۷۱.
- سلیمانی، محمد؛ تولایی، سیمین؛ رفیعیان، مجتبی؛ زنگانه، احمد؛ و خزائی نژاد، فروغ، (۱۳۹۵)، زیست پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۱، ۲۷ - ۵۰.
- ساروخانی، باقر؛ و امیرپناهی، محمد، (۱۳۸۵)، ساخت قدرت در خانواده و مشارکت اجتماعی، سال چهارم، شماره ۲، ۶۰ - ۳۱.
- سرایبی، حسن. (۱۳۸۹)، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری بر تحقیق، انتشارات سمت، چاپ دوم، تهران ۹۸.
- فاضل نیا، غریب؛ و محبی خیرآبادی، زهرا. (۱۳۹۱)، «بررسی نقش مشارکت زنان در پایداری اقتصاد روستایی»، همایش ملی توسعه روستایی، گیلان، رشت.
- قراگوزلو، شوقی. (۱۳۹۷)، ارزیابی سطوح زیست پذیری نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش کاکلی شهرستان دشتی)، جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۳)، ۳۵۳ - ۳۶۸.

قنبری، محمد؛ شکوهی، محمد؛ رهنما، محمدرحیم؛ و خوارزمی، امید علی (۱۳۹۵). تحلیلی بر زیست پذیری شهری با تأکید بر شاخص امنیت و پایداری (مطالعه موردی: کلانشهر مشهد). مجله پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، سال اول، شماره ۳: ۱۲۹-۱۵۴.

مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری نفوس و مسکن شهرستان جیرفت، سال ۱۳۹۵.

- Aulia, D.N., (2016). A Framework for Exploring Livable Community in Residential Environment, Case Study: Public Housing In Medan, Indonesia, *Socialand Behavioral Sciences*, No 234, Pp 336–343.
- Azkia, M. (2007). *Sustainable Rural Development*, Tehran, Informationpublications. (In Persian)
- Bruce, N. (2017). Social Security, Growth and Welfare in Overlapping Generations Economies With or Without Annuities *Journalof Public Economics*, 41(19), 239-253
- Gao & Vena, (2019). Social Capital, Land Tenure and the Adoption of Green Control Techniques by Family Farms: Evidence from Shandong and Henan Provinces of China. *Land Use Policy*, 89, 104250.
- Gough, M., (2015). Reconciling Livabilityand Sustainability: Conceptual Andpractical Implications For Planning,*Journal Of Planning Education And Research*, Vol 35, No 2, Pp 145-164.
- Gülümser, A. A, Tüzin Baycan, L., Nijkamp, P., & Jacques, P. (2012). The Role of Local and Newcomer Entrepreneurs in Rural Development: A Comparative Meta-Analytic Study. *Research Memorandum*, 1, 1-54, Available At: [Http://Dspace.Ubv.u.Vu.Nl/Bitstrea](http://Dspace.Ubv.u.Vu.Nl/Bitstrea) [Access Date: [6/2013].
- Hu, M., Roberts, J. D., Azevedo, G. P., & Milner, D. (2021). The Role Of Built And Social Environmental Factors In Covid-19 Transmission: A Look at America's Capital City. *Sustainable Cities and Society*, 65, 102580.
- Hammer, J. & Spears, and D. (2016). Village Sanitation and Child Health: Effects and External Validity in a Randomized Field Experiment in Rural India *Journal of Health Economics*, 48, 135-148.
- Khosravipour, B., & Foroushani, N.(2011). Women's Participation and Sustainable Rural Development. *Journal of Labor and Society*, 132 & 133, 56-68. (In Persian).
- Liu, M, Z, (2017) 'Urban Livability and Tourism Development in China: Analysis of Sustainable Development By Means Of Spatial Panel Data. *Habitat International*, Vol. 68, PP 99-107.
- Lai, C. C., & Lin, C. P (2008), ' Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look At Panels. *Journal of Tourism Management*. 29 (1), 180 – 192
- Onyx, J., & Bullen, P. (2018). Measuring Social Capital in Five Communities. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36(1), 23-42
- Popovych, Andriy. (2018). Social Capital And Rural Development. *TOURISM & DEVELOPMENT STUDIES*, 323.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance Of Social Capital In America. *PS: Political Science & Politics*, 28(4), 664-683.
- Sapienza, H. J. (2019). Social Participation, Knowledge Acquisition,And Knowledge Exploitation In Young Technology-Based Firms. *Strategic Management Journal*, 22(67), 587–613.
- Schmaal, L., Van Harmelen, A. L., Chatzi, V., Lippard, E. T., Toenders, Y. J., Averill, L. A., & Blumberg, H. P. (2020). Imaging Suicidal Thoughts and Behaviors: A Comprehensive Review of 2 Decades of Neuroimaging Studies. *Molecular Psychiatry*, 25(2), 408-427.
- Sisto, R., Lopolito, A. And Vliet, M., (2018), Stakeholder Participation In Planning Rural Development Strategies: Using Back Casting To Support Local Action Groups In Complying With CLLD Requirements, *Land Use Policy* 70, Pp. 442-450.
- Vaitla, Bapu, Tesfay, Girmay., Megan, Rounseville., Maxwell, Daniel., (2012), *Resilience And Livelihoods Change In Tigray, Ethiopia*, Feinstein International Center, At: [Http://Fic.Tufts.Edu/Assets/Resilience-And-Livelihoods-Change-In-Tigray-FINAL-30-10-12](http://Fic.Tufts.Edu/Assets/Resilience-And-Livelihoods-Change-In-Tigray-FINAL-30-10-12).

نقش مشارکت اجتماعی روستاییان / شفیع‌ی ثابت و کریمی مارزی

- Wijijayanti, Trisetia, Agustina, Yuli, Winarno, Agung, Istanti, Lulu Nurul, & Dharma, Buyung Adi. (2020). Rural Tourism: A Local Economic Development. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 14(1), 5-13.
- Xiao, Han, Zhang, Yan, Kong, Desheng, Li, Shiyue, & Yang, Ningxi. (2020). Social Capital And Sleep Quality In Individuals Who Self-Isolated For 14 Days During The Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak In January 2020 In China. *Medical Science Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research*, 26, E923921-923921.